

במישנת הפרשה

פרשת נשא | גליון קע"ו | תשע"ה לפ"ק

במישנת צדיקים

אמרות טהורות מפי ספרים וסופרים במשנת הפרשה

אלע שלימאזלען טרעפען א פרימען

וכי ימות מת עליו בפתע פתאום (ו, ט). שמעתי אשר הה"ק הרבי ר' בונם מפשיסחא זצ"ל אכל בסוף ימיו שרי' בפסח (ואולי הי' פ"א בעת חלי') והשאיר שיריים. צוה ליתן השיריים להה"ק הר"ר ברוך מסטיצין זצ"ל ואמר עליו שהוא פרימער יאכל השיריים הלזו. וכן שמעתי שהה"ק הר"ר ברוך מסטיצין זצ"ל אמר דברי צחות בזה הלשון "אללע שלימאזלען טרעפען א פרימען" כמו שמצינו בתורה בעניני נזיר אם ימות מת עליו בפתע פתאום, סותר הנזירות ויספור פעם שנית, אף שכבר ספר כ"ט יום אם ימות מת עליו לפתע פתאום סותר כל כ"ט יום וצריך לספור מחדש, ולמה לא הזכיר התוה"ק ענין פתאום, בטומאת כהנים, שהכהן ג"כ צריך לזיזר מטומאה, אך הכהן הוא חכם, ולא תאונה לו שום רעה, אבל הנזיר שקבל עליו פרישות, ואסר עליו דברים שמוותרים לו, מחמת פרומקייט, קרה לו טומאה פתאומית.

שיח שרפי קודש

הבדלת אנוש מראש

איש או אשה כי יעשו מכל חטאת וגו', והתוודו וגו' והשיב את אשמו בראשו (ה, יז-יט). עפ"י מאמר זקני הק' מרחיין זצ"ל בדרך מליצה לימוד זכות על כנסת ישראל, דיען שנבדל הראש מהגוף, ר"ל שמכיון שהראש הוא מלא יסורים, ע"כ אין יכול לכיון מוחו ועי"ז נכנס בו רוח טהור וחסא. ובזה פי' בדרך מליצה מה שאומרים בתפילת יוהכ"פ אתה הבדלת אנוש מראש ותכיריה לעמוד לפניך, פי' הבדלת את האדם מראשו, שהוא מלא דאגות ויסורים, ותכיריה לעמוד לפניך, ואיך הוא יכול לעמוד לפניך בתורה ובתפלה עכ"ל הק'. והנה כשאדם מתודה על חטאתו יש ענין שילמד זכות על עצמו על דרך הפסוק (ישעי' מג, כו) ספר אתה למען תצדק, והלימוד זכות הוא שהיסורים והדאגות מעבירים אותו על דעת קונו. וזו שאמר הכתוב "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת", "התוודו", ועושה תשובה, "השיב את אשמו בראשו" ר"ל ילמד זכות על עצמו, אשר אשמו תלוי בראשו כמאמר זקני הק' הנ"ל.

שארית מנחם (ווישווא)

כי תקדמו ברכות טוב

בשם אלפי קוראי הגליון 'במשנת הפרשה' בכל מקומות מושבותיהם הנונו בזה לשגר כוס של ברכה קדם מעלת האי גברא רבא, חכם ובקי טובא, איש האשכולות, פה מפיק מרגליות ועט סופר מהיר

הגאון רבי ישראל דנדרוביץ שליט"א

ראש בית המדרש 'באר האבות' בעיר ערד, מגיד שיעורי תלמוד הירושלמי בקול הדף ומחבר ספר 'הנחמדים מזהב' וש"ס חשובים

המזכה את הרבים באמרותיו הנעימים המופיעים בגליונו מדי שבת בשבתו

לרגל השמחה השרויה במעונו

עם שמחת הבר מצוה לבנו היקר כמר דוד ני"ו

בליל שישי פרשת בהעלותך, אור ליום ח"י סיון תשע"ה

ומשפע מצות תפילין יתמשך עליו חיים ארוכים ושפע קודש להמשיך ולהוסיף במפעלותיו הנאדרים להגדיל תורה ולהאדירה מתוך רוב תענוג ונחת, אכ"ר

מעשה שהי'

עובדות ומעשיות במשנת הפרשה
ברכת כהנים דוחה 'טירחא דציבורא'

כה תברכו את בני ישראל (ו, כג).

סיפר המגיד מישרים הגר"ש שבדרון זצ"ל: מן הגאון מבריסק זצ"ל המכונה הגר"ז, בשנות שבתו בירושלים, נהג להתפלל במנין מצומצם בביתו, ובתקופה הראשונה היה מספר המתפללים אצלו מצומצם ביותר, וגם עוד לא היה כהן קבוע במנין זה, שיוכלו להתברך בברכת כהנים בכל יום, כמנהג ארץ ישראל. כשהתקרב ראש השנה, מצא הרב כהן אחד שהסכים לבוא ולהתפלל במנינו לתפילת מוסף. והנה, הגיע ראש השנה, ואותו כהן שהתפלל במקום אחר תפילת שחרית, התמהמה ולא הספיק להגיע לשעה היעודה, כנראה משום שהאריך בתפילת שחרית, כיאה לימים הנוראים. קהל המתפללים בבית הרב כבר היה חסר סבלנות, והיו שהציעו להתחיל תפילת מוסף בלי הכהן, אך כמובן ששאלו על כך את הרב, והוא הורה לחכות עד לבואו. כשהעיר מאן-דהוא שיש בזה משום 'טירחא דציבורא', לא הגיב על כך ושתק. הבינו כולם כי צריך להמשיך ולחכות. כעבור זמן מה הגיע הכהן והתחילו בתפילת מוסף.

בסיום התפילה פנה הרב לקהל המצומצם שעמד לידו ואמר: יש לכם עוד ללמוד הרבה מהחסידיים, שהרי מוכנים הם לכתת רגליהם למרחקים, אפילו בקור ובשלג, בחום ובשרב ובכל תנאי שהוא, ולפעמים אפילו בנסיעה הנמשכת מספר חדשים, הכל כדי להגיע לרבים הנערץ עליהם ולזכות בברכתו, והנה כאן הרי מקרא מלא בתורה הוא: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם", ברכה כה גדולה כמו "ברכת כהנים" - ואתם אין לכם סבלנות להמתין ולו כמחצית השעה?!

שאל אבין ויגדך

ברכת 'רוב טוב' או 'כל טוב'

כה תברכו את בני ישראל אמור להם (ו, כג)

במדרש (נשא י) אמור מלא כתיב, אמר להם הקדוש ברוך הוא לכהנים תהיו מברכין אותם בכוננת הלב כדי שתשלים הברכה בהם ע"כ.

י"ל, בביאור מדרש הלז עפ"י הסיפור ששמעתי מידידי הרב מו"ה יהושע העשל מדראביטש, ששמע מחותנו זקנו הגה"ק רבי אורי מסאמבור זצ"ל (שהי' סמוך על שלחנו מיום חתונתו עד הסתלקותו זצ"ל), שבימי חורפו הי' אצל הגאון הקדוש רבי אברהם יעקב מסאדיגורה זצ"ל ומצא שם גם את הגה"ק רבי דוד'ל מטאלנא זצ"ל, כשהם מסובים במסיבת משתה, ובתוך המסיבה נתן איש אחד לחיים להרבי מסאדיגורה ז"ל, ובירך אותו הרב בלשון אידיש בזה הלשון: "דיא זאלסט האבען פיעל גוטס" (שיהיה לך 'רוב טוב'). ואמר לו הרה"ק מטאלנא זצ"ל: "פאר וואס זאגט איר פיעל גוטס", פאר וואס זאגט איר נישט "אללעס גוטס" (מדוע אתם אומרים 'רוב טוב' ולא 'כל טוב'). השיב לו הרב הקדוש מסאדיגורה: "אייגענטליך פאן וויא נעמט זיך דער כח פאן אמענט יענעם צו בענשען" (בעצם מנין נמשך הכח לאדם לברך את השני), נור (אלא רק ש) השי"ת חלק מנחו ונתן ליראיו שיהיה כח בידו לברך וליתן למברך, א"כ זה רק חלק ולא כולו, על כן אין בידי ליתן אללעס גוטס ('כל טוב'), רק רוב טוב. וכמאמר הקרא (תהלים לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיו", ולגבי הקדוש ברוך הוא כתיב (שמות לג, יט) "אני אעביר כל טובי", הוא יתברך יכול ליתן כל טוב.

והפך הרב מסאדיגורה פניו אל הרה"ק רבי אורי הכהן זצ"ל ואמר לו אתה שכהן אתה, שפיר תוכל לברך בכל טוב, יען דכתיב "כה תברכו" י"ל כה בדומה לו, וכדכתיב (ו, כז) "ושמו את שמי" שיהיה הברכה במילוי, עד כאן שמעתי ממונו.

ועפ"ז יש לבאר באר היטב דברי המדרש הנ"ל, "אמר להם הקדוש ברוך הוא לכהנים שלא תברכו את ישראל כדרך ברכת האדם", שאין הברכה במילוי, רק אמור להם מלא בכוננת הלב שתשלים הברכה, והי' הברכה במלוי ולהשפיע להם כל טוב כן יזכנו לזה אכ"ר.

משנה שכיר

במשנת הפרד"ס

דברים נפלאים על הפרשה בדרך הפרד"ס
ברכת יש"כ לכהנים שיאמרו וישיבו "ברוכים תהיו"

כה תברכו את בני ישראל (ו, כג).

אומרים בשם השפת אמת זצ"ל לבאר הטעם שאומרים לכהנים אחר ירידתם מהדוכן "ישר כח" - שהוא כדי שיחזרו הכהנים ויברכו את האומרים: "ברוכים תהיו".

בישישים חכמה (עמ' קמח)

סמך ורמזו ליישר כח בברכת כהנים

שם. איתא במשנה מסכת שביעית (פ"ד) דמותר להחזיק טובה לבעלים שמפקירים שדיהם בשביעית.

ובזה יישבתי המנהג שאומרים לכהנים אחר ירידתם מן הדוכן ישר כחכם. אשר רבים לעגו על זה כיון שהם מצווים בכך. ועוברים בג' עשין אם לא יברכו. דהא הכי נמי מצווים הבעלים להפקיר ואפילו הכי מותר להחזיק להם טובה לכולי עלמא.

הגהות רש"י - מסכת שביעית (פרק ד)

יכתוב זכותך שלא יוכלו המקטריגים להשטיין

יברכך ה' וישמרך (ו, כד). ובמדרש בילקוט ראובני (ד"ה יברכך) וישמרך יכתוב זכותך.

וי"ל עפ"י מה שראיתי בספר קדושת לוי (לר"ה ד"ה או) שפירש, מה שאנו מתפללים "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלקים חיים", וז"ל, או יבואר וכו' עפ"י משל ומליצה, אם אחד רוצה ליתן מתנה לחבירו, ואין לו שום קטרוג ומססין על הנתינה אזי בזכרון בעלמא סגי, דהיינו במה שמוציא מפיו ליתן לו המתנה אזי ככתובין וכמסורין דמי, אבל לא כן הוא כשיש כת המונעים, אז מן הצורך להיכתב בספר, חוק ולא יעבור ואז יסתלקו ויכלו כת המונעים.

וזהו "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", כלומר לאותה המדה שאתה מלך חפץ בחיים אזי איני צריך רק הזכירה לבד, כי מה שהקב"ה אומר לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר. "וכתבנו בספר החיים למענך אלקים חיים", בעבור מדת אלקים דהיינו דין והיינו כת המונעים, לכן בשביל זה אני מבקש שתכתוב בספר ואז ממילא יסוגו אחור, עכ"ד ודפח"ח.

וי"ל שזהו כוונת המדרש "וישמרך" מכת המונעים ע"י שיכתוב זכותך".

ספר אפריון (לבעל הקיצור שולחן ערוך)

מדקדקים רק 'על עצמם' ולא על העניינים

יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך (ו, כה-כו).

בגמ' ברכות (דף כ:): אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתוב ישא ה' פניו אליך, א"ל וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורתך ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים "על עצמם" עד כזית ועד כביצה

ביאר הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, דלכאורה ב' התיבות "על עצמם" מיותרות, דהול"ל והם מדקדקים עד כזית וכו', וביאר דאיכא למימר, דמשום הכי החשיבו עלייהו כזית לברך עליו כדי שיהא חשוב ויפטר בזה ידי חובת מה שכתוב לגבי מתנות העניינים "ואכלו בשערך ושבעו", וכיון שזה חשיב שביעה, א"כ יצאו בזה ידי חובה גם במה שנותנים לעניים. וא"כ אינם ראויים לנשיאות פנים עבור זה, לכן אמר "על עצמם" דר"ל רק על עצמם מדקדקים לענין ברכת המזון ומחמירים עד כזית, אבל לאחרים נותנים כדי שביעה ממש כדאיתא במס' פאה (פ"ח, מ"ז) עכ"ד ודפח"ח.

שער בת רבים

במשנת האור החיים הק'

טור מיוחד מאת העורך הרב יעקב שלמה שיינברגר להפצים להתענג בדברי האור החיים
פרנסה מושפע קודש

בעת שכיהן הגה"ק בעל האבני נזר זצ"ל כרב בעיר סוכטשוב, היו שם מוסדות חינוך חרדיים, ולעומתם היו גם בתי ספר שהחונן לא התנהל כרוחם של יראי ה', ולכן החרדים לדבר ה' שלחו את בניהם למוסדות חרדיים, פעם שמע ה'אבני נזר' שישנו אדם אחד ששלח את בנו לבית הספר שלהם, ומאוד חרה לו הדבר, ויצו לקרוא לאבי הבן שיתייצב לפניו, נכנס האב ושאל אותו האבנ"ז מדוע עשה את הדבר הזה ולא שלח את בנו למוסדות החרדיים? השיב לו הלה, שמכיון שמעולם לא למד אומנות - לכן אינו יודע לעבוד ואין לו פרנסה, אולם רצונו שבנו יוכל להתפרנס בכבוד, על כן שלחו ללמוד אצלם שילמד אומנות למען יוכל לחיות חיים ברווח. נענה האבנ"ז ואמר "ואם אבטיחך פרנסה תוציא את בנך משם?", השיב לו הלה בחיוב, ואכן משיצא מבית האבנ"ז פגש באחד שהציע לו שותפות בקניית איזה יער, ומשם נתעשר עושר גדול.

כשמעמה הרבנית מסוכטשוב שבעלה הבטיח פרנסה, נכנסה אליו וטענתה בפיה: הרי אחד מקרובינו בא הנה כבר כמה וכמה פעמים לבקש ברכה על שאין לו פרנסה ועדיין לא נושע, ואילו להלה ששלח את בנו לבית הספר שלהם השפעת מיד שפע ברכה ועשירות, אטו הוא ראוי יותר להיושע ממנו, וכי בשביל ששלח את בנו לבתי ספר שלהם כדאי הוא שיתעשר, וכי מצינו חוטא נשכר, אתמהה? השיב לה האבנ"ז ואמר: "מהמקום שלקחתי פרנסה בשביל אותו יהודי איני רוצה לקחת בשביל שאר בשרינו..."

כלומר, כיון שאותו קרוב בן עלייה היה, לכן רצה האבנ"ז להשפיע עליו פרנסה ממקום גבוה, ואילו אותו יהודי יכול היה לקבל פרנסה ממקום נמוך (מפי הגה"צ רבי אליעזר ד. פרידמן שליט"א).

* * *

בהקדמת סיפור זה נוכל לבאר דברי רבינו, בהא דהקשו עליו האחרונים כדלהלן:

רבינו האוה"ח הק' פירש בפסוק "יברכך ה' וישמרך" - שנתכוון הכתוב להודיענו בזה, שאע"פ שנתברך בברכה רבה, מ"מ לא יסובב מזה רעה, שלא נבוא להתפקר מריבוי הברכה מכח 'וישמך ישרון ויבעט' על דרך "פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת את ה'" וגו'. וזהו "יברכך ה'" בשפע ברכה, "וישמרך" שלא יסובב מהברכה חטא ועוון.

והקשו בזה האחרונים והרי דבר זה תלוי בבחירה ואמרו ז"ל (ברכות לג.) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואיך שייך בזה הבטחה.

עפ"י האמור י"ל, שקלקול היוצא ע"י 'וישמך ישרון ויבעט', אינו בא אלא מכסף שבא ממקום נמוך וק"ו בן בנו של ק"ו כסף שבא בגניבה וגזילה, וכמו שהתבטא הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימינוב זצ"ל על מה שתמוה, שאנחנו רואים לפעמים ילדים שבקטנותם הולכים לבית רבם ומתמידים בלימוד תורתם, ומתפללים בכוונה, ואח"כ כשמתגדלים מתהפכים ח"ו במידות גרועות ומבטלים התורה והתפלה וכדו', ומאין יתהווה זה, הרי התורה שלמדו בקטנותם - הוא הבל שאין בו חטא (שבת קיט:) - מהראוי שתעמוד למשען להם ויוסיפו אומץ בנפשותם כי מצוה גוררת מצוה, ואמר: הסיבה לכך הוא שאבותם האכילום ממון גדל, שסיגלו ע"י משה ומתן שאינו באמונה ונתפטמו באיסורם ועי"ז נולדים להם תאוות ומדות גרועות עכ"ד (מובא באגרא דפרקא אות קכו יעו"ש).

כמו"כ באדם עצמו כשכספו אינו "כשר געלט" אין זה מוסיף לו יראת שמים בלשון המעטה, ואדרבה יולידו בו תאוות רעות וגאות, וגורם לו לקיים מה שנאמר "וישמך ישרון ויבעט". וזהו שבאה התורה הק' להבטיחנו שכסף זה יהיה ממקור הקודש משפע בריכה עליונה, ולא רק שלא ישפיע עליו רעה אלא אדרבה כסף זה ישפיע עליו שפע קודש ובמילא לא יגיע לידי חטא. יתן ה' שנזכה לשפע ברכה והצלחה משפע בריכה עליונה, אכ"ר.

במשנת הפרשה / איך פועלת התשובה?

הרב ישראל דנדרוביץ ראש בית המדרש 'באר האבות', מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערך

מצות וידוי האמונה בפרשת השבוע, אם היא מעקבת את התשובה, כיצד ייתכן שהמקדש את האשה על מנת שאני צדיק מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו, והלא עדיין חסר לו הוידוי בפה? קושיית גדולי האחרונים, ותירוץ חדש ע"פ היסוד שהגיד רבינו החפץ חיים לרבי אלחנן ווסרמן המבחין בחילוק מהותי בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה

בכוח שורת הדין להצדיק את היכולת לשוב בתשובה.

כי הנה כך כתב הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' (פרק ד):

"ודאי, מדת הרחמים היא קיומו של עולם, שלא היה עומד זולתו כלל וכלל... כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עוית והחטא כבר נעשה? הרי שרצח האדם את חברו, הרי שגנף, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות? אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת... ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור."

ולכאורה, הרי גמרא ערוכה היא במסכת קידושין (מ ב):

"רבי שמעון בן יוחי אומר, אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה - איבד את הראשונות, שנאמר (יחזקאל לג) 'צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו...' וניהו כמחצה עונות ומחצה זכויות? אמר ריש לקיש, בתוהא על הראשונות." ופירש רש"י:

"וניהו - צדיק שמרד כמחצה עונות וכמחצה זכויות ולמה איבד את הראשונות. בתוהא - מתחרט על כל הטובות שעשה."

מפורש איפוא שיש כוח ביד החרטה לעקור ולבטל למפרע את כל המצוות שעשה אותו 'צדיק גמור כל ימיו' אם הוא אכן תוהא בליבו ומתחרט על מעשיו הראשונים. ועל כרחנו שפעולת חרטה זו יש בה כוח מעיקר הדין (שכן כמובן לא שייך לומר שעקירה זו היא מצד החסד והרחמים). ואם כן, באותה מידה שיש כוח בחרטה לפעול מעיקר הדין לביטול המצוות, היה מהראוי שיהיה כוח בחרטה לפעול מעיקר הדין על ביטול העבירות, ולשם מה אנו צריכים לומר שהתשובה פועלת רק לפנים משורת הדין.

חידושו של החפץ חיים

את קושיה זו מגדיר הגאון ר"א ווסרמן כ'קשה טובא', ובקונטרס 'דוגמאות לביאורי אגדות על דרך הפשט' (הנדפס בסוף ספר 'קובץ הערות - שו"ת הרשב"א' על יבמות, פיעטרקוב תרצ"ב, סימן ג) הוא כותב:

"ושאלתי דבר זה מכ"ק מן בעל חפץ חיים שליט"א. והשיב, דבתשובה מאהבה הא דעוונות נעשו לו כזכויות הוא לפנים משורת הדין, ותשובה מיראה אינה בכלל תוהא על הראשונות, שהרי אינו מתחרט על המעשה עצמה אלא שמתירא מהעונש, ואילו היה

אימא במסכת קידושין (מט ב): "המקדש את האשה על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור - מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו", ונקבע כך להלכה ברמב"ם (פ"ח מהלכות אישות ה"ה). והקשו גדולי האחרונים, והלא מצות עשה היא להתוודות על החטא, וחובת וידוי זה הוא מחלקי מצות התשובה, כדברי הרמב"ם בריש הלכות תשובה:

"כל מצות שבתורה, בין עשה בין ל"ת, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני האל ב"ה, שנאמר (במדבר ה ו-ז): 'איש או אשה פי יעשו קל חטאת האדם לקעל מעל פה' ואשמה הנפש ההוא. והתודו את חטאתם אשר עשו' זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה, כיצד מתוודין, אומר: אנא השם חטאתי עייתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזה עיקרו של וידוי."

ואם כן, מהיכי תיתי לומר שהאשה מקודשת כי 'שמא הרהר תשובה בדעתו', והלא אין די בהרהור תשובה כל עוד לא עשה חובתו והתוודה בפה על חטאתו.

וראש המדברים בקושיה זו הוא רבינו המנחת חינוך (מצוה ססד) אשר ביקש בתחילה להוכיח מכאן כי אכן אין תשובה מותנית בוידוי דברים, אלא שהביא את דברי הרמב"ם אשר ברור מללו כי הא בהא תליא בעוד שדברי הגמרא נצבים כנגדו, ועל כך העלה לתרץ שיכול המקדש להיחשב צדיק גם אם עדיין לא נתכפר עונו:

"דבאמת צדיק ורשע אינו תלוי בכפרה כלל, דהא יש עבירות חמורות דאין מתכפר בתשובה כמבואר לקמן, ומכל מקום כיון שמתחרט ושב הוי צדיק, הכא נמי נהי דאין לו כפרה בתשובה בלב - מכל מקום הוי צדיק כיון שמתחרט לפני קונו יתברך, ואינו תלוי בכפרה כלל. כן נראה פשוט."

וכיוצא בזה גם כתב רבינו הפרי מגדים ב'פתיחה כוללת' (פ"ג אות י):

"ולענין קידושין הרהור בלב סגי, דתו לא סקרי רשע משהתחיל לקבל תשובה בלבו ולעזוב דרך רשע."

וכבר האריכו האחרונים ביישוב קושיה זו, וקצר המצע מהשתרע מלהביא את צופן אמריהם כי נעמו, ותן לחכם ויחכם עוד.

תשובה - דין או חסד?

הנראה לענ"ד לענות בזה בביאור חדש ונפלא בהקדם קושיה עצומה שהקשה הגאון רבי אלחנן ווסרמן את רבו הגאון בעל 'חפץ חיים' אודות דברי הרמח"ל המחפש שכל מהות עניין התשובה הוא מכוח מידת החסד של הקב"ה, אשר ברחמיו נתן לנו את היכולת לשוב בתשובה לפנים משורת הדין, כשלכאורה יש להוכיח שיש

דתשובה מאהבה עוקרת את החטא הוא מצד הדין דהא בתשובה מאהבה ודאי הוא תוהא על הראשונות."

דבר גדול דיבר אלינו רבינו החפץ חיים והוא שיש חילוק מהותי בין שני סוגי התשובה: תשובה מיראה ותשובה מאהבה, שבעוד שכוחה של תשובה מאהבה הוא אכן מעיקר הדין, כיון שיש כוח ביד חרטה לפעול את ביטול מעשי העבר הן לטוב והן למוטב, הרי שכל כוחה של תשובה מיראה הוא רק לפנים משורת הדין, שמכיון שאין כאן חרטה אמיתית ומושלמת הרי שצריכים לבוא לידי מידת הרחמים שתתקבל התשובה.

אף הנודע ביהודה סובר כן

ומצאתי כי רבינו החפץ חיים כיון בזה לדברי גאון עחינו בעל 'נודע ביהודה' אשר בספרו 'דרושי הצל"ח' (דרוש א, אותיות יט-כד) אף הוא הגיע למסקנה זו מכוח קושיה דומה המתבססת על מקורות נוספים הנראים כסותרים זה לזה.

כי הנה שנינו במסכת ראש השנה כלפי שלוש עשרה מידות של רחמים (ז ב): "ה' ה' - אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה". ומפורש כי מה שהקב"ה מקבל בתשובה את החוטאים הוא אחת ממידותיו של רחמים, ומכלל זה אנו למדים שמצד מידת הדין אין מקום לקבל בתשובה.

אולם מאידך גיסא מצאנו בדברי המדרש (ויקרא רבה, י ה): "רבי אחא ורבי אבין בר בנימין בשם רבי אבא, גדול הוא כוחה של תשובה שמבטלת גזירה ומבטל שבועה", עיין שם שעל ידי התשובה התירו את השבועה. והרי ברור שאין ביטול שבועה יכול לבוא אלא מכוח מידת הדין, ומשמע שהתשובה פועלת מצד מידת הדין.

וכתב הנודע ביהודה לתרץ:

"ונראה לענ"ד, דתשובה מאהבה שהיא תשובה מעולה, גם לפי מידת הדין מהני. אבל תשובה מיראה צריך למידת הרחמים."

הרי ששני נביאים התנבאו בסגנון אחד, שתשובה מאהבה הוא תשובה המועלת מצד הדין ותשובה מיראה הוא מועלת לפנים משורת הדין. אלא שבטעמי הדבר עדיין מצוינו חילוק ביניהם, שלהחפץ חיים פועלת תשובה מאהבה מכוח החרטה והתהייה על הראשונות, ואילו הנודע ביהודה הביא על כך ביאור שונה:

"וטעמא אמינא שע"י תשובה מאהבה זדונות נעשים זכויות, וא"כ קטיגור נעשה סינור, ונהפוך מדת הדין לרחמים. אבל תשובה מיראה זדונות נעשו שגגות, ומצד מדת הדין הנפש החוטאת היא תמות, והחוטאת היא שוגג, וצריך מדת הרחמים לקבלו. ולכן השוגג מתכפר על ידי קרבן, ובכל הקרבנות לא נזכר אלהים רק שם הוי"ה, כי מצד מדת הדין לא יועיל קרבן."

שמא הרהר תשובה מאהבה בדעתו

ומעתה שנתבררו לנו דברי החפץ חיים, אשר ביסודם כבר כתב כן הנודע ביהודה, היה נראה לחדש ולומר מילתא בטעמא, שכל דיני ותנאי התשובה, ובהם החובה להתוודות בפה, אינם אמורים כי אם בתשובה מיראה, שמהיות ותשובה מיראה אינה פועלת מצד הדין כי אם מצד הרחמים, הרי שכדי שאכן יועיל ויתקבל התשובה

בדרך צחות

דברי הידוד וצחות הקשורים לפרשת השבוע
מעטים הם המקיימים גם את "והשיב את הגזילה"

והתוודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו וגו' (ה, ז).

יש לדקדק שהתחיל בלשון רבים "והתוודו" וסיים בלשון יחיד "והשיב", אומרים העולם: מכאן רמז לכך שרבים הם המוכנים להתוודות בפה, אבל לקיים את העיקר, והוא להשיב את הגזילה בפועל, אז נעשה מן הרבים יחיד. כי מעטים הם המקיימים גם את "והשיב את הגזילה".

גם אנכי מהפושעים - אנא השפע לי פרנסה

והתוודו את חטאתם אשר עשו וגו' (ה, ז).

שח הרה"ק רבי אברהם ממיקאליוב [חתן הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן] זצ"ל בדרך הלצה: במה שסידרו הווידוי אנא ה' חטאתי בברכת שמע קולנו. מוטב היה מקומו אצל ברכת "סלח לנו".

ואמר על דרך דאנו רואים בזמן הזה אשר שבת משוש ליראי ה' והוגי תורתו, וכל השפע ניתן רחמנא ליצלן לעוברי עבירה, לכן סדרו את הווידוי קודם שמתפלל על פרנסה "אתה הוא פותח יד ומשביע לכל הפושעים בך". 'אנא ה' חטאתי' וכמוהם גם אנכי, ולכן "אתה ה' הזן ומפרנס העריכנו לחם חוקי" ודפח"ח.

טירת תפארת (נדפס שנת תרע"א)

פחד ורעדה מתישבה...

שם. סיפר הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמן שליט"א (מפי ספרים וסופרים הגדש"פ עמ' שג) כידוע אצל הרה"ק בעל הדברי חיים מצאנז זצ"ל שרר פחד גדול מפניו. בענין זה מסופר שבאו שלושה אברכים לצאנז והתכוננו לכך כדבעי בתורה ותפילה.

כשנכנס הראשון אל הקודש לקבל ברכת שלום ביקש מן הרבי שרוצה לעשות תשובה, גער בו הרה"ק מצאנז ואמר לו: "נו, אם רוצים לעשות תשובה עושים!", כשנכנס השני וגם הוא בקשתו בפיו לזכות ולעשות תשובה, נזף בו הרבי, "נו, ומי מפריע לך, אם רוצים לעשות תשובה עושים!", כשנכנס השלישי וראה בניזיפה שקבלו חבריו החליט בדעתו לא לבקש ברכה זו, שאל אותו הרה"ק מצאנז "נו, גם אתה רוצה לעשות תשובה!?" ענה לו הלה "חלילה..."

המתווך ועושה שלום יוצא כשפניו מפותחמות

וישם לך שלום (ו, כו).

אמרו חז"ל (ברכות נו:): הרואה קדירה בחלמו יצפה לשלום. מפני מה דווקא קדירה? אומרים בשם המהר"ם בנעט זצ"ל: משום שאין לך רודף שלום כ"קדירה" - כסיר זה, שעולה בידו לקרב זה אל זה הניגודים החריפים והקיצוניים ביותר - אש ומים.

ומוסיפים על כך אמרה: וזה "שכרו" של כל רודף שלום שאמנם שני הצדדים היריבים עושים שלום ביניהם, ואילו הוא עצמו המתווך, יוצא מכל הענין מפותח, בפנים מושחרות! כשולי קדירה.

במישנת הפרשה

<<< המשך מעמוד ג'

המשך מאמר מאת הרב ישראל דנדרוביץ

הרחמים, הרי שכדי שאכן יועיל ויתקבל התשובה לפני משורת הדין צריכים להתקיים בתשובה כל הדינים, ובהם גם החובה להתוודות בפה על העונות.

אולם בתשובה מאהבה אין צריכים לבוא לידי כל זה, שכן אם מידת הדין היא שעצם החרטה ותהייתו דיה כדי לעקור את המעשים הראשונים, הרי שאין צריכים לבוא לידי סמך וסיוע נוסף, ואין כל צורך שיתוודה בפה.

צא ולמד מלשון הרמב"ם אשר כתב (פ"ג מהלכות תשובה ה"ג):

"כל מי שניחם על המצות שעשה ותהה על הזכות ואמר בלבו ומה הועלתי בעשיית הלואי לא עשיתי אותן הרי זה איבד את כולו ואין מזכירים לו שום זכות בעולם שנאמר וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו אין זה אלא בתוהה על הראשונות".

עינינו הרואות שתהייה על המצוות מפקיעה ומאבדת את המצוות אפילו אם אין התהייה אלא בלב גרידא, ואם כן פשוט שהוא הדין שתהייה על העבירות מפקיעה ועוקרת את העבירות אפילו אם אין התהייה אלא בלב ואין צריכים לבוא לידי וידוי בפה.

ובזה מתורץ להפליא קושיית גדולי האחרונים, כי בעוד שהרמב"ם בכתבו את גדרי התשובה פסק שמוטלת חובה על השב להתוודות בפה על חטאי כתנאי לחלות התשובה, אין זה אלא מפני שאין אדם יכול להעיד על עצמו שתשובתו היא תשובה מאהבה ותהייתו על הראשונות היא חרטה מוחלטת וגמורה, וכדי שלמצער תהיה תשובתו בבחינת תשובה מיראה יש עליו להתוודות בפה ולקיים את כל גדרי התשובה.

אולם המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, הרי שאין אנו יודעים על מחשבותיו ולא כלום, אלא שאנו חוששים שמא הרהר תשובה בדעתו ולכן האשה מקודשת מספק. ואם כן, אין לנו לחשוש כלפיו רק שמא הרהר בתשובה מיראה אלא מוטלת עלינו החובה לחשוש שמא הוא הרהר בתשובה מאהבה, והלוא בתשובה כזאת אין צורך בוידוי בפה.

שיטת הרה"ק מדינוב

כדי להשלים את נידון זה ראוי להביא כי הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב אף הוא ביקש לתרץ את קושיה זו עם חילוק בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה, אלא שקוטב דבריו הפוך מהקצה אל הקצה ממה שהעלינו עד כה.

וכך כתב בספרו 'בני יששכר' (תשרי, מאמ"ד דרוש יד אות לט):

"מה שכתב הרב הגדול מוריניו חיד"א זללה"ה, ארבעה חילוקי כפרה אינם רק להשב מיראה אבל השב מאהבה אין צריך לארבעה חילוקי כפרה רק מתכפר הכל בתשובה לבדה, כתב כן בשם גדולי הקדמונים (ולא נודע לי מקומו איה, וסוגיות הש"ס לא נודעו במסילות הללו, אבל כיון שפסק כן רב מובהק בדורו בבית דין של מטה, פוסקין כן להלכה בבית דין של מעלה). והנה ענין שב מאהבה כתב המהרש"א זללה"ה (ח"א יומא פו ב) שעושה ענינים יתירים יתר על ציווי התורה והוא ויתור הנה י"ל כיון שהוא עושה דרך ויתור עם השי"ת כביכול הנה כתורה הוא שהשי"ת יעשה עמו גם כן דרך ויתור ומתכפר לו הכל בתשובה לבדה".

ובהערה על אתר:

"ובזה יתורץ מה דאיפסק להלכה המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור ונמצא רשע גמור (אפילו כריתות ומיתות ב"ד וחילול ה') מקודשת, שמא הרהר בתשובה, (היינו בתשובה הידועה תשובה מאהבה, הבן)".

ויסוד דבריו הוא שאכן החשש שמא המקדש הרהר תשובה היינו לתשובה מאהבה, שעליה כתב החיד"א שאין צריכים בזה את כל תנאי הכפרה, ולכן גם אין צריכים לוידוי פה. אלא שבעוד שדברינו באו מחמת הסברה שתשובה מאהבה פועלת מעיקר הדין! כי בכוח החרטה לעקור את המעשים הראשונים, הרי שלדברי הרה"ק מדינוב תשובה מאהבה פועלת דווקא לפני משורת הדין! כי מהיות והשב מאהבה מוותר ועושה יותר ממה שמחויב, אף הקב"ה כנגדו מוותר לו על כל תנאי התשובה ודי בעצם התשובה בפני עצמה.

לקבלת הגיליון באימייל וכן לתגובות והערות:

mol448@gmail.com

או למספר פקס: 077-470-26-81